

Труба В. І.,

*кандидат юридичних наук, професор,
декан економіко-правового факультету*

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Менська О. А.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

УЧАСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ – ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Важливе місце в просвітництві, відпочинку сучасних людей все ще займають заклади культури.

Загальні принципи функціонування галузі культури в державі регулюються Законом України «Про культуру» та Конституцією України. Так, відповідно до ст. 11 Конституції держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Заклади культури, як і будь-які інші юридичні особи залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного

права (ст. 81 ЦК України)[1]. Порядок участі юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах передбачено статтею 82 ЦК України. Так, на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення ЦК України, якщо інше не встановлено законом. Також держава може створювати юридичні особи як публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо, у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом), так і юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо, брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом) [1, ст.167].

В Україні гарантується можливість утворення різних за формою власності та видами діяльності у сфері культури закладів культури. Розглядаючи цей аспект необхідно зазначити, що юридичні та фізичні особи мають право створювати заклади культури з метою провадження діяльності у сфері культури самостійно або з використанням будь-яких форм посередництва у цій сфері у визначеному законодавством порядку (ст. 9 ЗУ «Про культуру») [2]. Таким чином, у діяльність у сфері культури залучені як приватні юридичні особи для здійснення завдань публічного характеру, так і держава як регулятор суспільних відносин у сфері культури, як головний учасник та власник державних закладів культури. Однак, на сьогодні закладів культури, які б створювалися на приватно-правових засадах небагато. Розглянемо на прикладі музеїв. Так, за даними Державної служби статистики України за період незалежності України кількість музеїв (юридичних осіб) збільшилася майже у півтора рази – у 1990 р. налічувалося 214 музеїв, у 2015 р. – 564 [3]. Причому у 2015 році музеїв зі статусом національні налічувалося 47 осіб, державні – 23, обласні – 88, районні – 382, інші – 24. Таким чином, музеїв – юридичних осіб приватного права налічується лише 24.

Причинами цього є загальний низький стан доходів підприємців, відсутність пільгового оподаткування меценатів, високі вимоги до створення та функціонування закладів культури тощо.

ЗУ «Про культуру» заклад культури визначає як юридичну особу, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури [2, ст.1].

Для юридичних осіб, у тому числі закладів культури, важливим є предмет їх діяльності. Основним видом діяльності закладу культури є діяльність у сфері культури, передбачена ст. 12 ЗУ «Про культуру», зокрема створення, виконання, тиражування, розповсюдження, демонстрування (публічний показ і публічне сповіщення) та популяризація творів літератури і мистецтва; створення, збереження, охорона, використання та популяризація національного культурного надбання; проведення наукових досліджень у сфері культури, літературна і художня критика, кінокритика; організація відпочинку і дозвілля громадян [2, ст.12].

При цьому необхідно підкреслити, що заклади культури можуть одночасно з основною діяльністю провадити іншу господарську діяльність і одержувати від неї доходи, якщо інше не встановлено законом і така діяльність відповідає меті, з якою вони створені. Доходи, одержані від такої діяльності, оподатковуються на загальних підставах згідно із законодавством [2, ст.19].

Заклад культури як учасник цивільних правовідносин у встановленому законом порядку має обсяг прав та обов'язків. Закономірно, що їх участь у цивільних правовідносинах, як і решти юридичних та фізичних осіб, супроводжується як володінням цивільними правами, так і виконанням певних обов'язків. Зокрема, фізичні та юридичні особи зобов'язані дотримуватися вимог законодавства щодо провадження діяльності у сфері

культури; дбати про збереження народних традицій і примноження національного культурного надбання, сприяти охороні культурної спадщини; поважати культуру, мову, традиції, звичаї та обряди Українського народу; піклуватися про естетичне виховання і культурний розвиток дітей, прилучення їх до цінностей вітчизняної та світової культури [2, ст.11].

Заклади культури, як і інші юридичні особи, наділені цивільною правоздатністю та дієздатністю, тобто власними діями можуть набувати та здійснювати цивільні права, у певних межах створювати й виконувати покладені на них обов'язки. У цьому сенсі також має значення, що у юридичних осіб правоздатність виникає з моменту їх створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про їх припинення. Виняток становлять музеї, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, оскільки відповідно до ст. 9 Закону України «Про музеї та музейну справу» вони реєстрації не підлягають[4].

Цивільні права та обов'язки закладів культури можуть виникати з різних підстав, як то договори, інші юридичні факти, так і результати творчої діяльності. Тобто, ЦК України встановлює, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа [1, ст.91]. Втім, природно, що закладам культури, як і будь-яким іншим юридичним особам, не можуть належати ті права, які тісно пов'язані з правами людини, і відповідно за своєю природою можуть належати лише людині.

Заклади культури можуть брати участь у цивільних правовідносинах, зокрема речових. Одне з головних речових прав – право власності, яке свідчить про майнову самостійність означає, що заклад культури має майно, яке належить йому на відповідному праві. Прикметним, у цьому значенні є те, що юридичні особи публічного права, як і юридичні особи приватного права набувають право власності на майно, що було передане їй у власність, а також на майно, яке було набуто нею у власність на підставах, не заборонених законом [1, ст.329].

Закладам культури можуть належати як речові права на чуже майно, визначені главами 30-34 ЦК України, так і те, що вони можуть бути учасниками зобов'язальних правовідносин. З огляду на це, заклади культури як суб'єкти цивільних правовідносин здатні самостійно нести відповідальність за свої дії (яка виражається у діяльності осіб - працівників, які діяли від імені або в інтересах закладу культури), що є обов'язковим елементом існування будь-якої юридичної особи. Таким чином, заклади культури, що набули статусу юридичної особи, наділені здатністю до участі в цивільних правовідносинах, як і інші учасники цивільних правовідносин.

Для прикладу розглянемо діяльність музеїв як закладів культури у цивільному обороті. Вона є різноманітною, однак для існування музеїв є поповнення музейного фонду. Так, ще Є.В. Васьковський, говорячи про музеї та бібліотеки вірно відмітив, що такі установи зникнуть в той момент, коли зникне майно, призначене для цієї мети [5, С. 111]. Сучасні ж науковці, наприклад, Д.С. Лещенко, зазначають, що музеї є об'єднанням не осіб, а майна для досягнення непідприємницьких цілей [6, С. 45].

Музейний фонд України складається як з державної, так і недержавної частини. Музеї, юридичні й фізичні особи зобов'язані забезпечувати збереженість Музейного фонду України та сприяти його поповненню. Форми поповнення музейного фонду можуть бути різноманітні, зокрема це можуть бути придбання в установленому порядку предметів музейного значення центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах культури та мистецтва; безоплатна передача

предметів музейного значення як юридичними особами, так і фізичними особами; обмін; передача предметів музейного значення, вилучених на митниці або обернених у дохід держави, та інші способи, передбачені законодавством.

Специфіка цивільно-правового обороту музейних предметів і колекцій полягає у встановлених законодавцем шляхів поповнення музейного фонду. Тобто, оборот музейних цінностей пов'язаний не тільки із експозиційною та виставковою діяльністю, переміщенням як всередині країни, так і за її межі, а й торгівлею.

При цьому варто визнати, що у вітчизняних музеях досить потужна матеріальна база, але через недолугу політику держави, брак фінансування, яке здійснюється за залишковим принципом, практичну відсутність зацікавлення з боку інвесторів та меценатів, нерозвинену інфраструктуру для надання послуг населенню, ці заклади не використовують свій потенціал повною мірою. З метою виправлення цього становища, слід надати більшої самостійності музеям щодо поповнення музейних колекцій, зокрема, шляхом продажу предметів, що складають колекцію у разі їх надлишковості, купівлі та обміну – у разі недостатності. Слід також передбачити можливість спрощення системи оподаткування меценатів, які сприяють поповненню музейних колекцій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Про музеї та музейну справу : Закон України 29.06.1995 № 249/95-ВР [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>
5. Васьковский Е. В. Учебник гражданского права / Е.В. Васьковский ; [Науч. ред.]. – М. : Статут, 2003. – 382 с. – (Классика российской цивилистики).
6. Лещенко Д.С. Установи як учасники цивільних відносин : монографія / Д.С. Лещенко. – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – 196 с.